

omtale af enkelte tidligere udgivelser om augustenburgske emner mv. Herefter begynder den egentlige fremstilling, inddelt i 64 ligeledes ofte ret korte kapitler. Dertil kommer tolv korte kapitler om andre emner, f.eks. lov og straf, præsterne eller den markante hertuginde Louisa Augusta, i alt 309 sider inklusive apparat, herunder et helt nødvendigt personregister. På den ene side gør de mange kapitler bogen lettilgængelig. På den anden side giver det et let usammenhængende præg. De sidstnævnte tolv kapitler kunne nok med fordel have været placeret sammen med de første seks.

Men til sagen: "Dette er et forsøg på at vise 'Augustenborg – som det var engang'", hedder det side 22 med et citat af den mangeårige lokalarkivmand i Augustenborg Hans Linds ord. Og det er, hvad det er: en tur i de af Augustenborgs gader, der kan henføres til den slotsby, som hertugerne byggede op omkring slottet. Med udgangspunkt i et ofte benyttet opmålingskort fra 1796 går det slag i slag med et kapitel per bygning, der er fotograferet, og teksten er understøttet af andre illustrationer. Der fortælles både om huset, om dets funktioner og løst og fast om dets beboere med blik på "som det var engang"; begrebet er absolut passende, for der er stor variation i den kronologiske ramme. Hvert kapitel veksler også i antal sider, tekst, fokus og illustrationsmateriale, så det er vitterligt nærmest som en levende fortalt byvandring på tryk. Kortet fra 1796 kan for øvrigt ses i Museet på Sønderborg Slot.

Til tider bliver denne fremstillingsform for snakkesalig for min smag, og har forfatteren ikke en vel stor interesse i emner som eventuelle hertugelige elskerinder, elskere og mulige følger af sådanne forbindelser? De dukker i hvert tilfælde op gang på gang, og det er måske ikke det væsentligste i en beretning om slotsbyens huse, der med vilje udelader netop slotsbygningerne, altså hvor de hertugelige familiemedlemmer selv boede. Men det til side, så får man undervejs stor viden om det enkelte hus og anlæg – og også om et par af dem, der ikke eksisterer mere. Ja, faktisk viger forfatteren ikke tilbage for at blive decideret pikeret på Augustenborgs vegne, som når han f.eks. side 24 foreslår kommunen bysanering i form af en hvid mur, der kan skærme en parkeringsplads, som i dag dominerer den gamle bymidte, og som er resultatet af en ufølgsom tidligere nedrivning. Det forekommer nu alligevel uden for emnet, men man må bære over med entusiasmen på den fine, men medgivet gennem tiderne ikke altid særlig pænt behandlede, slotsbys vegne.

I et af de indledende kapitler søger forfatteren kort at klarlægge det augustenburgske arvekrav på Slesvig og Holsten samt grundene til

Første Slesvigske Krig og den hertugelige position deri. Det er og bliver vanskelligt stof med mange faldgruber, særligt når man skal gøre det kort. Det lykkes pænt, men det er dog slående, at der nærmest er en på hertugernes vegne krænkert opfattelse, når der grundigt gøres opmærksom på, at den kommende danske konge Christian IXs brødre stod på oprørets side. Det skrives med kursiv og udråbstegn, som var det noget helt nyt, men er jo gammel, kendt viden. Forfatteren plæderer ellers for en balanceret opfattelse, men hvorfor så den slags udråb?

Bogens styrke er og bliver rundgangen i slotsbyen – og ganske særligt det store illustrationsmateriale. Man fornemmer tydeligt de mange, glade timer, der er gået med at finde det, og den lokalhistoriske viden, der skal til, for at placere det. Man skal dog holde tungen lige i munden, idet forfatteren ikke viger tilbage for at anvende fotomanipulation, f.eks. side 29, for at vise, hvorledes et nu ombygget hus oprindeligt kunne have set ud. Det angives i billedteksten, så man ved det, bevares, men jeg synes personligt ikke, det bør gøres. Et *stille*-billede fra DRs serie om grænselandet 2020, der viser slottet med den slesvig-holstenske trikolore vajende over hovedfløjen, skal illustrere udbruddet af Første Slesvigske Krig, men virker malplaceret, idet det er en såkaldt fakta-fiktion fra TV, skabt til en bestemt sammenhængende fortælling i netop dét medie.

Tilbage står dog, at det egentlige illustrationsmateriale med tilhørende forklaringer er en gave til fremtidige arbejder med Augustenborg som emne ved siden af, at det gør bogen til en udgivelse, man gerne bladrer og læser i. Det trækker også op, at illustrationsmaterialet, forstår man, nu er let tilgængeligt gennem forfatterens tilknytning til det lokalhistoriske arkiv. Finder en ny borger i byen ikke derhen lige med det samme, så kan vedkommende jo begynde med *Hertughyen Augustenborg* og gennem den få en lettilgængelig indføring til det sted, hvor man nu er landet. Andre nysgerrige kan gerne gøre det samme.

Mikkel Venborg Pedersen

Stilling, Niels Peter: Danmarks Herregårde – Slesvig og Holsten. Gyldendal, 2021, 430 sider.

Den flittige og kyndige formidler af de danske herregårde, fhv. museumsinspektør Niels Peter Stilling, udgav i årene 2014-18 fire bind om *Danmarks Herregårde*. Efter nærmere omtanke syntes han, at landet syd for Kongeåen manglede, og det gør det jo tit i danske værker. Derfor har Stilling nu udgivet endnu et bind om en række udvalgte herregårde i

Slesvig (både det nuværende Sønderjylland og Sydslesvig) og Holsten. At kalde værket for et bind af "Danmarks Herregårde" er på den måde en tilnærmelse (man tænke sig reaktionerne, hvis en tysker udgav et værk om "gamle tyske byer" med Tønder, Aabenraa og Haderslev indbefattet ...). Men på den anden side er det sidste del af et samlet værk, som især er rettet mod et almindeligt dansk publikum. Og rigtigt er det, at hvor man i Slesvig-Holsten har haft en lang række udgivelser om "Schlösser und Herrenhäuser" (Peter Hirschfeld, Henning v. Rumohr mfl. 1960-89), har vi på dansk side kun haft de slesvig-holstenske herregårde med i populært-topografiske bøger samt i den landbrugshistoriske forskning.

Men hvorfor ikke bare det nuværende Sønderjylland? Her er Stilling i forordet inde på en vigtig pointe: Ikke mindst de østholstenske godser og deres slægter har spillet en væsentlig rolle både i den danske adel og i enevældens politiske historie. Her ligger de landsbyer, som har givet navn til en række kendte danske adelsslægter: Ahlefeld, Sehestedt, Rantzau og Schinkel. Og en rejse til godserne mellem Kiel og Lübeck er som en rejse til 1700-tallets Frederiksstad i København med navne som Reventlow, Schimmelformann, Bernstorff, Brockdorff, Scheel-Plessen, Stolberg og Dehn. Og selv om både landboreformer og 2. verdenskrig har "toldet" mere af de tyske end de danske herregårde, sidder en del af slægterne stadig på deres godser. Samtidig kan man af slægtshistorierne se, at ikke få slægter bevarede deres ben i begge lande til op i vor egen tid: Holstein-Holsteinborg-slægten besad længe også Waterneverstorf og Bernstorff-Gyldensteenene også Wotersen. 2. verdenskrig betød her flere brud: Schimmelformann-familien på Lindenberg bevarede deres tyske loyalitet og bødede for den efter krigen – og Jenisch-familien fik deres godser Fussingø og Kalø beslaglagt af den danske stat, selv om de havde været aktive antinazister.

Værket indledes med en god og kyndig indledning om hertugdømmernes historie, og teksterne er velskrevne. Ikke mindst fornøjes man ved de mange fornemme fotografier, taget af forfatteren gennem flere år, som bidrager til at gøre værket smukt og indbydende. Men samtidig er det en meget traditionel herregårdsgennemgang i stil med de tidligere danske og tyske værker om slotte og herregårde. Hovedvægten ligger på historien og ejerslægterne samt hovedbygningerne, og haver og driftsbygninger er også med. Men de tilhørende godssamfund er kun undtagelsesvis nævnt (f.eks. hospitalet ved Damp), og det omgivende landskab er helt udeladt trods dets væld af alléer, monumenter, godshuse, driftsgårde osv. Ligeledes undlader Stilling helt at komme ind på de historiske godsstrukturer i Hertugdømmerne; det overlades til Car-

sten Porskrog Rasmussens lærde værker. Stilling understreger da også, at han i udvælgelsen af herregårde (33 i det gamle Slesvig, 40 i Holsten) har skelet til de enkelte steders arkitekturhistorie og de enkelte personligheder, knyttet til stedet. Så selv om forfatteren har medtaget mange for de fleste ukendte mindre herregårde, er der stadig en underskov af mindre godser i Holsten, som ingen har beskrevet.

Arkitekturhistorisk er Stilling rimeligt hjemme i 16-1700-tallets renæssance, barok og klassicisme. Her møder vi både navne, som er velkendte i den danske kunsthistorie som Rosenberg, Jardin og C. F. Hansen, og rent slesvig-holstenske arkitekter som Greggenhoffer, Dallin, C. G. Horn og den københavnske uddannede Axel Bundsen. Stilling har dog ikke her fanget den nyeste forsknings påregning af kontrasten mellem den regionale tradition og *Der Kopenhagener Schule*, når han f.eks. kalder Bundsens Knoop for snart "italiensk", snart "fynsk". Men når vi når op i 1800-tallet, afslører forfatteren desværre både en mangel på forståelse for historicismen og en næsten total mangel på kendskab til tysk arkitekturhistorie. Om de nygotiske byggerier på de holstenske godser (Saxtorff, Farve og Breitenburg) bruges ord som "misfoster" og "chateaufest", som jeg troede var forsvundet med 1950'ernes modernistiske arkitektfordomme. Og burde Stilling ikke have skænket det en tanke, om gotiseringerne måske var et politisk signal vendt mod både Danmark og Preussen?

Om Prins Heinrichs Hemmelmark ved Slien (1901) skriver Stilling, at "stilsikkert er det på ingen måde", et udtryk for "charmerende stilforvirring". Men det er tværtimod yderst stilsikkert og et af de mest markante monumenter for det sværmeri for engelsk stil, som omkring år 1900 gik over Tyskland, inklusiv både kejserfamilien og progressive kredse. Og så forbigår Stilling helt, at arkitekten, Ernst Eberhard Ihne var den officielle hofarkitekt for både Friedrich III og Wilhelm II og et af tidens store navne. Ved det nærliggende Altenhof (ombygget 1904-10 af familien Reventlow) nævner forfatteren kun, at arkitekten Paul Schultze-Naumburg byggede Cecilienhof i Potsdam og senere blev nazist, tilsyneladende uvidende om, at han var grundlæggeren af den tyske *Heimatschutz*-bevægelse og som arkitekturskribent påvirkede store dele af Europa. Dermed har Stilling heller ikke haft blik for *Heimatschutz*-arkitekturen på herregårdene, f.eks. Ernst Prinz' fornemme portbygning til Pronstorf 1914 eller "Ole Liese" på Panker.

Alligevel håber jeg på en god udbredelse af værket nord og øst for Kongen: Læs om herregården og især om slægterne: De er en del af Danmarks centrale historie. Og tag så arkitekturhistorien med et gran salt.

Peter Dragsbo